

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 11

Рівне – 2018

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 11

Засновано у 2013 році

Рівне – 2018

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 11

Founded in 2013

Rivne – 2018

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 11 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 214 с.

**Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи»
включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 р.
та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016 р., № 1222)**

Свідectво про державну реєстрацію: Серія KB № 18713-7513 P

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Левовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м. Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ.**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 11 від 27 листопада 2018 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

there may be a number of problems, one of which is the child's fear of doing something wrong, since it can survive in a timely manner. An important aspect in working with fears is art therapy - it is the participation of parents, they, like no other, should help the child in their struggle with her fears, strive to encourage children to draw, praise and support, even in the smallest attempts.

Art therapy also allows you to effect the necessary influence gently and humanely, not only depriving the child of fears, but also contributing to the harmonious personality and mental development. Thus, art therapy as a method of correction of fears in the preschool age should be used to provide psychological assistance to the child.

Key words: fear, preschool age, art therapy, personality development, psychocorrection, play activity, image therapy.

УДК 159.954:316.61:7-053

О. В. СТОРОЖ

ВІКОВІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЮНАКІВ

Статтю присвячено теоретичному аналізу вікових закономірностей розвитку творчої соціалізації юнаків. Здійснено аналіз наукової літератури, що розкриває зміст поняття «творча соціалізація». Обґрунтовано основні складові творчої соціалізації юнаків: соціально-психологічна адаптація, фрустрація, соціальний статус, соціальне визнання, набуті характеристики, образне і вербальне творче мислення, оригінальність тематична. Встановлено суть творчої соціалізації юнаків. З'ясовано, що зміст і структура творчої соціалізації юнаків базуються на їх вікових особливостях і взаємозв'язку складових соціалізації і творчого мислення. Обґрунтовано, що творча соціалізація юнаків є процесом стійкої, загальної адаптованості і проявляється у майстерності, винахідливості, соціальній лабільності, в якій здійснюється їх творче самовизначення.

Ключові слова: соціалізація, соціально-психологічна адаптація, соціальний статус, соціальне визнання, набуті характеристики, образне і вербальне творче мислення, фрустрація, оригінальність тематична, соціальна творчість, творча адаптація, творча соціалізація юнаків, складові творчої соціалізації.

Статья посвящена теоретическому анализу возрастных закономерностей развития творческой социализации юношей. Осуществлен анализ научной литературы, раскрывает содержание понятия «творческая социализация». Обоснованы основные составляющие творческой социализации юношей: социально-психологическая адаптация, фрустрация, социальный статус, социальное признание, приобретенные характеристики, образное и вербальное творческое мышление, оригинальность тематическая. Установлено суть творческой социализации юношей. Определено, что содержание и структура творческой социализации юношей базируются на их возрастных особенностях и взаимосвязи составляющих социализации и творческого мышления. Обосновано, что творческая социализация юношей является процессом устойчивой, общей адаптированности и проявляется в мастерстве, изобретательности, социальной лабильности, в которой осуществляется их творческое самоопределение.

Ключевые слова: социализация, социально-психологическая адаптация, социальный статус, социальное признание, приобретенные характеристики, образное и вербальное творческое мышление, фрустрация, оригинальность тематическая, социальное творчество, творческая адаптация, творческая социализация юношей, составляющие творческой социализации.

Постановка проблеми. Творча соціалізація щодня присутня у житті людини у контакті з собою і з іншими. Це процес постійного розвитку і творення себе і свого середовища на рівні суб'єктивних переживань, роздумів і у взаємодії з суспільством. Цей процес є різноманітним і має свою динаміку і статистику щодо віку, результатів успіху, продуктів діяльності тощо. Вікові закономірності юнаків мають ряд базових передумов для розвитку їх творчої соціалізації. Це період відкриттів і досліджень своїх здібностей, обдарувань, талантів, період дорослішання і побудови професійного самовизначення. Саме у юнацькому віці важливо здійснити вирішальний старт у доросле, відповідальне життя, бути одночасно ризикованим, поміркованим і творчо адаптованим в постійно мінливому соціальному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У соціально-психологічній літературі можна зустріти різні погляди на процес соціалізації, який може мати дві сторони (пасивну і активну). Пасивна сторона передбачає пристосування індивіда до середовища, до життя як до вже поставленої

суспільством задачі, тобто підпорядкування під уже наявні умови; активна сторона передбачає творчу активну зміну середовища, прояв перетворювально-творчої поведінки із ставленням до життя як до творчої задачі і підпорядкування оточення своїм потребам (Г. Алдер, Г. О. Балл, Г. С. Батищев, Н. Ф. Голованова, В. М. Дружинін, О. Г. Карпенко, Л. С. Смолінчук, В. Т. Циба, В. С. Юркевич) [1; 2; 9]. Іншу важливу особливість взаємозв'язку двох процесів – соціалізації і творчості – в науковій літературі представлено у таких поняттях як «соціальна творчість», «соціальна креативність», «соціальна обдарованість», що є вищою формою соціальної активності особистості або суспільства, специфічним видом творчості і виражається у здатності індивіда до генералізації ідей у площині соціальної проблематики, в процесі різноманітних соціальних взаємодій, у спроможності особи здійснювати суттєві перетворення в об'єкті активності (його моделі) з метою їх активного пізнання та реструктуралізації (Т. Н. Балабанова, О. І. Власова, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна, Е. Ландау, О. І. Ніколаєва, О. І. Кульчицька, Л. В. Попова, Р. О. Семенова, О. Ю. Тургенева) [3; 12].

Науковий аналіз розкриває також взаємозв'язок процесів соціалізації і творчого мислення, який відображається в поняттях «творча адаптація», «життєтворча адаптованість». Сутність процесу *творчої адаптації* полягає у самозмінах і змінах, перебудовах соціальних ситуацій на підставі незахисних адаптивних механізмів та створення умов для нової цілеспрямованої, продуктивної, творчої діяльності, яка приймається і позитивно оцінюється соціумом; тобто нова швидка й оригінальна адаптація до швидкоплинного навколишнього світу (А. А. Налчаджян, К. Роджерс, В. М. Ямницький) [12; 14].

Аналіз новітніх досліджень взаємозв'язку двох процесів: соціалізації і творчого мислення дозволив виокремити поняття «творчої соціалізації», яке недавно з'явилося у вітчизняних (О. А. Туріна) і зарубіжних (Л. В. Коломийченко) дослідженнях. Суть процесу *творчої соціалізації* виражається у найвищому щаблі соціалізації людини в середовищі – активне входження особи у світ суспільства шляхом творчо-перетворюючої дії задля позитивної зміни в процесі освоєння традицій, норм і цінностей культури [5; 13].

Формулювання цілей статті. Здійснити теоретичний аналіз вікових закономірностей розвитку творчої соціалізації юнаків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Старший шкільний вік або ранню юність (15-17 років) вважають третім світом, що існує між дитинством та дорослістю. У цей час юнак опиняється на порозі реального дорослого життя і дивиться на теперішнє з позиції майбутнього, шукає смисл свого життя [12]. Численні задачі, що за цей час необхідно вирішити для розвитку повноцінної особистості, можна звести до двох основних проблем – формування соціальної зрілості (під досягненням соціальної зрілості потрібно розуміти, з одного боку, можливість виконання соціальних обов'язків, з іншого боку – прийняття відповідальності за власне життя, рішення і вчинки на самого себе) і самосвідомості. Тому у ранній юності, на основі прагнення старшокласників до автономії, формується повна структура самосвідомості, яка дозволяє їм оцінювати свої здібності, особистісні якості та займатися самовдосконаленням; посилення інтересу до своєї особистості є умовою цілеспрямованої самоосвіти та самовиховання [10].

У юності провідним центром всього розвитку стає особистісне самовизначення, потребу в самовизначенні складає вибір життєвого шляху, життєвих планів. Самовизначення у юнацькому віці означає не автономію від дорослих, а чітку орієнтацію та визначення свого місця у дорослому світі (Л. І. Божович, Л. С. Славина, Е. Еріксон), зазначає О. В. Скрипченко. Провідною на цьому етапі стає навчально-професійна діяльність [12]. Так, за *культурно-історичною концепцією соціалізації* Л. С. Виготський фіксує, що навчальна діяльність для старшокласника є засобом реалізації життєвих планів на майбутнє. Саме у старшому шкільному віці проявляється свідоме позитивне ставлення до навчання, яке спрямоване на організацію, комплектування, систематизацію індивідуального досвіду за рахунок розширення, доповнення, внесення нової інформації, розвитку самостійності, творчого підходу до рішень, тощо. У зв'язку з цим Ю. М. Швалб вказує на цілепокладання як важливий компонент особистісного розвитку старшокласників у процесі соціалізації.

Поряд з навчанням провідною діяльністю виступає особлива діяльність по встановленню інтимно-особистісних відносин, названа діяльністю спілкування, всередині якої формуються спільні погляди на життя, на майбутнє, тобто особистісне самовизначення, самосвідомість як «соціальна свідомість, перенесена всередину» (Т. В. Драгунова, Б. Д. Ельконін) [12].

Успішна соціалізація старшокласників залежить і від їхнього соціального статусу в групі. Так, дослідження С. Д. Максименка і Т. Д. Щербана [2; 4] показали, що однією з найефективніших для психічного, передусім розумового, розвитку школярів, зокрема старшокласників, є така форма організації спільної діяльності, при якій соціометричний статус всіх учнів класу однорідний і рівень

успішності учнів класу відносно однорідний. Надзвичайно важливою є потреба не просто входити до складу групи, а бути прийнятим однолітками, відчувати свою необхідність, мати у групі певний авторитет. Низький статус у групі, як правило, корелює з високим рівнем особистісної тривожності. Вибірково-оцінне ставлення учнів старших класів до свого оточення знаходить прояв у референтній групі, престижі, авторитеті, популярності, підкреслює О. З. Лютак [12]. У свою чергу, високі вимоги, які ставить до себе творчий юнак, стають бар'єром для налагодження дружніх стосунків із ровесниками, зазначає О. Д. Музика [7]. Збагнувши відмінності від інших за рівнем здібностей, творчі юнаки свідомо досягають такого статусу, який давав би їм можливість здійснювати незалежну творчу працю у потрібному темпі та напрямі. З цього випливає, що до складових соціалізації старшокласників потрібно віднести *соціальне визнання і соціальний статус*.

В контексті *інтегральної концепції соціалізації* особистості модель А. В. Петровського змістовно відображає процес соціалізації учнів старшого шкільного віку за трьома фазами: адаптацією, індивідуалізацією і інтеграцією. Виходячи з цього, О. З. Лютак дослідив, що соціалізація є суб'єктивним процесом і джерелом індивідуалізації, тому що кожен учень з об'єктивно однакових ситуацій виносить різний соціальний досвід і саме в процесі соціалізації та соціальної адаптації складним і суперечливим шляхом набуває своєї індивідуальності [12].

У процесі соціалізації юнаки стають членами суспільства з конкретними соціально-політичними, соціально-економічними та культурними параметрами. Під впливом соціалізації формується орієнтація старшокласників на певну ціннісно-нормативну систему, тому засвоєння старшокласником соціальних цінностей та норм є рушійною силою його здатності творчо адаптуватися до нових соціальних умов і згодом творити ці умови (креативний аспект). Цей факт підкреслює наступну складову соціалізації старшокласників, яка характеризується як *соціальна адаптація*.

У своїх дослідженнях О. О. Реан [9] стверджує, що пізнавальні процеси старшокласників набувають таких якостей, які роблять їх більш досконалішими і гнучкими, причому розвиток особливостей пізнання дуже часто випереджає власне особистісний розвиток юнат. Хоча дослідження М. Л. Смульсон доводять, що не до кінця можна погодитися з такими висновками, виходячи з розвитку регулятивної системи старшокласника, яка може призводити до контрадаптивної, дезадаптивної поведінки, або десоціалізації, яка виникає у зв'язку з неузгодженістю між мотивами і діями, вербальним та реальним планом, намірами та результатами дій, неадекватністю установки особистості й об'єктивних актуальних вимог ситуації та ін. Слід також пам'ятати про можливі загострення типових рис акцентуацій характеру, зокрема гіпертимність; своєрідна вікова інтровертованість; яскраво виражена статеворольова диференціація може межувати з досить частою інфантильно-рольовою негнучкістю; відчуттям самотності; негативною ідентичністю, тощо. Проте, на противагу вище наведеним аспектам, зауважуємо, що у старшокласників свідомо і цілеспрямовано формуються такі якості характеру, як сила волі, витримка, наполегливість, самоконтроль, обдуманість, критичність, допитливість, ризикованість тощо. Тому знижується гострота міжособистісних конфліктів, менше проявляється негативізм у ставленні до оточуючих, покращується фізичне й емоційне самопочуття, підвищується комунікабельність, знижується рівень тривожності, нормалізується самооцінка [8].

Ці факти обумовлюють складові соціалізації старшокласників, які характеризуються помірним проявом *фрустрації* і формуванням *нових рис характеру*. На думку Г. С. Костюка, важливим аспектом психічного розвитку людини в старшому шкільному віці є інтенсивне інтелектуальне дозрівання, зокрема, нестандартний підхід до вже відомих проблем, вміння включати часткові проблеми у більш загальні тощо. Таким чином, старшокласники переходять до вищих рівнів абстрагуючого та узагальнюючого мислення, тобто проявляється яскраво виражена схильність до теоретизування, творення абстрактних теорій, захоплення філософськими міркуваннями, розвиток творчої уяви у різноманітних видах творчої діяльності (М. С. Лейтес, Ж. П'яже) [12]. В. А. Роменець змістовно досліджував розвиток уяви, творчого мислення і творчості у старшому шкільному віці, акцентуючи увагу на тому, що сучасні юнаки активно використовують буденні речі для прояву власного творчого мислення в різноманітній юнацькій літературній творчості, де живо і яскраво зображують переживання інших людей, подають курйозні незвичайні образи, удавано-оригінальні, максималістичні, ідеалізовані образи, виявляючи таким чином власні творчі індивідуальні здібності [10]. Завдяки цьому процес міркування стає економічнішим, продуктивнішим; формується система взаємопов'язаних узагальнених і образних операцій.

За О. І. Василюк, Л. Г. Подоляк, О. О. Реаном, Ю. С. Симоном, Т. Томе [1; 4; 7-12] старший шкільний вік характеризується посиленням індивідуалізації. Так, значна частина юнаків цього віку характеризується відсутністю інтересу до пізнавальної діяльності, їм притаманна *розкиданість*,

відсутність систематизованості поглядів і підходів, адекватної оцінки своїх можливостей, схильність перебільшувати рівень своїх знань, особливо розумових можливостей. Інших юнаки байдуже відносяться до рутинного, монотонного навчання, що не дає простору їх індивідуальним творчим здібностям і ініціативі. Юнакам властивий так званий *прагматичний тип* розвитку особистості, що характеризується орієнтацією юнака на доцільність і на уникнення від джерел неспокою. У юнаків такого типу домінують матеріальні цінності та інтереси. Для них важливе прагнення до гомеостатичної рівноваги, уникнення будь-яких проблем. І це перешкоджає їх подальшому індивідуальному розвитку. Вони не прагнуть до одержання вищої освіти. Відбувається прояв *нормативного аспекту соціалізації*, що означає інтеріоризацію старшокласником соціальних норм у незмінному вигляді. Інші юнаки виявляють справжню цікавість до навчання і творчості. Тому що розвиток інтелекту у старшокласників на даному етапі тісно пов'язаний з розвитком творчих здібностей, що означає не просте засвоєння інформації, а прояв інтелектуальної ініціативи і створення чогось нового. До них належать юнаки *творчо-орієнтованого типу* розвитку особистості, що характеризуються прагненнями та інтересами, спрямованими в майбутнє. Вони активно включають у власний спосіб життя різні пізнавальні та інші можливості. Відбувається прояв *креативного аспекту соціалізації*, що означає видозміну соціальних норм у процесі засвоєння, «інтеріоризовані норми не сприймаються старшокласником як примусові, вони зливаються в одне ціле з його правилами та нормами і виступають внутрішніми регуляторами поведінки, утворюючи її установку». Так, за дослідженнями М. Парлофа і Л. Датта [1] – юність психологічно більш рухлива і схильна до захоплень. У той же час, щоб стати творчо продуктивним, юнак має потребу в більшій інтелектуальній дисципліні і зібраності, відрізняючись цим від своїх імпульсивних однолітків.

У своїх дослідженнях В. М. Дружинін [2] виявив, що на підлітковий і ранній юнацький вік (від 13 до 20 років) припадає формування «спеціалізованої» креативності: здатність до творчості, пов'язаної з певною сферою людської діяльності. На цьому етапі особливо значиму роль грає професійний зразок, підтримка родини й однолітків. Але головне, юнак визначає для себе «ідеальний зразок» творця, якого він прагне наслідувати (аж до ототожнення). Індивід або затримується на фазі наслідування назавжди, або переходить до оригінальної творчості.

Вікову періодизацію творчої діяльності запропонував український психолог В. О. Моляко [6], виділяючи підлітковий і юнацький вік як другий етап творчої діяльності, яка характеризується конструюванням свого уявлення про світ, літературною і технічною творчістю. Дослідження Н. І. Гайдамашко показали, що здатність креативного вирішення «технічних» проблем може бути повністю блокована «соціальними» факторами у групі дорослих, і в той же час, при вирішенні тих же проблем підлітки і старшокласники не бачать зовсім ніяких труднощів. Очевидно, що в даному випадку мова може йти саме про різні механізми розвитку креативності залежно від того типу соціальних відношень, в які включений суб'єкт. На думку В. В. Рибалка [12], у старшому шкільному віці творчий розвиток особистості встає на професійну основу й набуває надзвичайної інтенсивності. В умовах помітної визначеності життєвої мети важливим фактором розвитку особистості стає самостійна творча діяльність у конкретному напрямку на високому рівні майстерності. Неабияка вимогливість юного обдарування до себе, усвідомлення ним безмежності можливостей самовдосконалення стає причиною того, що поглиблений творчий розвиток може затягуватися у часі, переходити в стадію, так би мовити, тривалого творчого стажування, який може охоплювати періоди юності й молодості. Вище представлені факти обумовлюють виділення ще однієї важливої складової процесу соціалізації старшокласників – це розвиток *образного і вербального творчого мислення*. Провідні напрями соціалізації відповідають ключовим сферам життєдіяльності кожної людини: поведінковій, емоційно-чуттєвій, пізнавальній, морально-етичній, побутовій, міжособистісній [12]. Таким чином, старшокласники, соціалізуючись, навчаються, як себе поводити, емоційно реагувати на різні ситуації, проявляти і переживати почуття, яким чином пізнавати оточуючий світ, яких моральних, орієнтирів дотримуватися, як організувати свій побут і ефективно будувати міжособистісне спілкування та діяльність [43; 247].

За теоретичним аналізом зарубіжних і вітчизняних вчених, у старшому шкільному віці головною лінією стає соціальний розвиток і творче самовдосконалення. Соціалізація старшокласників опосередкована віковими та психологічними особливостями ранньої юності, до яких, у першу чергу, відноситься повне структурування самосвідомості (Г. С. Абрамова, Г. М. Андреева, Л. І. Божович, Д. Б. Ельконін, Е. Еріксон, Дж. Роджерс, О. В. Скрипченко), перехід на якісно новий рівень моральної свідомості (М. Й. Боришевський); розвиток інтелекту (Ж. П'яже, О. О. Реан), розвиток творчого мислення (В. М. Дружинін, Г. С. Костюк, М. С. Лейтес, В. О. Моляко, О. Д. Музика, І. П. Павлов, М. Парлоф, В. В. Рибалка, В. А. Роменець), формування характеру (О. І. Лічко), цілепокладання (Ю. М. Швалб), самооцінка (І. Ю. Кулагіна),

соціальний статус (С. Д. Максименко, Дж. Морено, Т. Д. Щербан), становлення особистісного самовизначення (Т. Д. Драгунова, Д. Б. Ельконін, Л. С. Славина). У процесі соціалізації юнак переходить з позиції реципієнта соціальних впливів до позиції активного суб'єкта, тобто активно відтворює соціальні норми та відношення за рахунок діяльності і творчої реалізації. [1-14].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Існування вікової періодизації розвитку творчого мислення передбачає інтенсивний розвиток творчого потенціалу саме в юнацькому віці (Н. І. Гайдамашко, В. М. Дружинін, В. О. Моляко, С. К. Шандарук) [11], тому, як зазначає О. А. Смалько, цей вік – остання сходинка дітей у доросле життя, яке з року в рік посилює вимоги до рівня розвитку мислення особистостей, до здатності творчих звершень, до конструювання чогось нового, цікавого, незвичайного. І чим вищий рівень розвитку суспільства, його культури та технологій, тим більше загострюються проблеми, пов'язані з вимогами до рівня творчості його громадян, тим вище цінується здатність творчо мислити та створювати інтелектуальні і матеріальні цінності, соціально прийнятні і визнані. Отже, успішна творча соціальна ситуація розвитку юнаків залежить від основних складових соціалізації: *соціальне визнання, соціальний статус, соціальна адаптація, фрустрація, набуті характеристики*; і розвитку складових *образного і вербального творчого мислення*.

Теоретично обґрунтовано, що зміст і структура *творчої соціалізації особистості* проявляються у: соціальній творчості, соціальній креативності як вищих формах соціальної активності особистості або суспільства; творчій адаптації як процесі змін, перебудові соціальних ситуацій на основі незахисних адаптивних механізмів. Тому творча соціалізація є найвищим щаблем соціалізації людини в середовищі. Встановлено, що *творча соціалізація* – це процес стійкої, загальної адаптованості на підставі активізації незахисних адаптаційних механізмів психіки, що призводить до систематизації, конструювання, інтегрування особистістю образу світу і проявляється у майстерності, винахідливості, творенні нових, корисних продуктів діяльності, а також у соціальній лабільності, в якій здійснюється її творче самовизначення [12]. Перспективами подальших досліджень є вивчення умов розвитку творчої соціалізації на різних вікових етапах.

Список використаних джерел

1. Алдер Г. CQ, или Мускулы творческого интеллекта / Г. Алдер. – пер. с англ. С. Потапенко. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 496 с.
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 1999. – 368 с.
3. Ермолаева-Томина Л. Б. Креативность как реализация потенциальных возможностей человека / Л. Б. Ермолаева-Томина // Современные технологии обучения художественно-графическим дисциплинам : сборник. – М. : Прометей, 2001.
4. Кучерявий І. Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості : навч. посіб. / І. Т. Кучерявий, О. І. Клепиков. – Київ : Вища шк., 2000. – 288 с.
5. Коломийченко Л. В. Концепция и программа социального развития детей дошкольного возраста / Л. В. Коломийченко. – Пермь, 2002. – 115 с.
6. Моляко В. А. Процесс творческой деятельности / В. О. Моляко // Материалы Вторых международных Костюковских чтений. – Киев, 1994. – С. 81–84.
7. Музика О. Л. Цінності обдарованої особистості / О. Л. Музика // Обдарована дитина. – 1998. – № 4. – С. 6–10.
8. Полякова Г. Шляхи в творчість / Г. Полякова // Психолог. – 2003. – № 39 (87). – С. 1–4.
9. Реан А. А. Психология личности. Социализация, поведение, общение / А. А. Реан. – СПб. : «Прайм – ЕВРОЗНАК», 2004. – 416 с. – (Проект «Мэтры психологии»).
10. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. / В. А. Роменець. – 2-ге вид., допов. – Київ : Либідь, 2001. – 288 с.
11. Смолінчук Л. С. Творчість і життєвий шлях особистості [Електронний ресурс] / Л. С. Смолінчук. – Режим доступу : <http://www.newacropolis.org.ua/study/conference/?thesis=4140>.
12. Сторож О. В. Психологічні особливості творчої соціалізації старшокласників : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / О. В. Сторож. – Київ, 2011. – 358 с.
13. Туріна О. А. Культуротворчі чинники творчої соціалізації особи / О. А. Туріна // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 1. – С. 35–40.
14. Ямницький В. М. Психологія життєтворчої активності особистості : монографія / В. М. Ямницький. – Одеса : СВД Черкасов М. П. ; Рівне : РДГУ, 2004. – 360 с.

References

1. Alder G. CQ, ili Muskuly tvorcheskogo intellekta / G. Alder. – per. s angl. S. Potapenko. – M. : FAIR-PRESS, 2004. – 496 s.
2. Druzhynyn V. N. Psykholohyia obshchikh sposobnostei / V. N. Druzhynin. – SPb. : Pyter, 1999. – 368 s.
3. Ermolaeva-Tomyna L. B. Kreatyvnost kak realizatsiya potentsyalnykh vozmozhnostei cheloveka / L. B. Ermolaeva-Tomyna // Sovremennye tekhnolohyy obucheniya khudozhestvenno-hrabycheskym dystsyplynam : sbornik. – M. : Prometei, 2001.
4. Kucheriavyy I. T. Tvorchist – osnova rozvytku potentsiinykh dzherel osobystosti : navch. posib. / I. T. Kucheriavyy, O. I. Klepikov. – Kyev : Vyshcha shk., 2000. – 288 s.
5. Kolomyichenko L. V. Kontseptsyia y prohramma sotsyalnoho rozvytyia detei doskolnoho vozrasta / L. V. Kolomyichenko. – Perm, 2002. – 115 s.
6. Moliako V. A. Protsess tvorcheskoi deiatelnosti / V. O. Moliako // Materyaly Vtorykh mezhduнародnykh Kostikovskiykh chtenyi. – Kyev, 1994. – S. 81–84.
7. Muzyka O. L. Tsinnosti obdarovanoi osobystosti / O. L. Muzyka // Obdarovana dytyna. – 1998. – № 4. – S. 6–10.
8. Poliakova H. Shliakhy v tvorchist / H. Poliakova // Psykholoh. – 2003. – № 39 (87). – S. 1–4.
9. Rean A. A. Psykholohyia lychnosti. Sotsyalizatsyia, povedenye, obshchenye / A. A. Rean. – SPb. : «Paim – EVROZNAK», 2004. – 416 s. – (Proekt «Metry psykholohyy»).
10. Romenets V. A. Psykholohiia tvorchoyi : navch. posib. / V. A. Romenets. – 2-he vyd., dopov. – Kyiv : Lybid, 2001. – 288 s.
11. Smolinchuk L. S. Tvorchist i zhyttievyi shliakh osobystosti [Elektronnyi resurs] / L. S. Smolinchuk. – Rezhym dostupu : <http://www.newacropolis.org.ua/ua/study/sonference/?thesis=4140>.
12. Storozh O. V. Psykholohichni osoblyvosti tvorchoyi sotsializatsii starshoklasnykiv : dys. ... kand. psykol. nauk : 19.00.01 / O. V. Storozh. – Kyiv, 2011. – 358 s.
13. Turina O. A. Kulturotvorchy chynnyky tvorchoyi sotsializatsii osoby / O. A. Turina // Visnyk Knyzhkovoi palaty. – 2011. – № 1. – S. 35–40.
14. Yamnitskyi V. M. Psykholohiia zhyttietvorchoyi aktyvnosti osobystosti : monohrafiia / V. M. Yamnitskyi. – Odesa : SVD Cherkasov M. P. ; Rivne : RDHU, 2004. – 360 s.

O. V. Storozh AGE REGULATIONS OF THE DEVELOPMENT OF YOUTH CREATIVE SOCIALIZATION.

The article is dedicated to the theoretical analysis of age regulation of the development of creative socialization. Analysis of the scientific literature which explains the meaning of the concept "creative socialization" was carried out. Main components of creative socialization were substantiated: social and psychological adaptation, frustration, social status, social recognition, acquired characteristics, figurative and verbal thinking, theme originality. The gist of youth creative socialization was discovered. It was brought out that the content and structure of youth creative socialization are based on the connection between socialization components and creative thinking. They appear in social creativity as a higher form of social activity of the personality or society; creative adaptation as the process of changes; the renovation of social situations based on non-protective adaptive mechanism; creative socialization as the highest level of human socialization in the environment. It was justified that youth creative socialization is the process of constant total adaptation on the basis of activation of non-protective adaptive mechanism of psycho which leads to systematization, designing, youth's integrating of world image and is shown in proficiency, inventiveness, creation of new, useful action produces, also in social lability in which their creative self-realization is made.

Key words: socialization, social adaptation, social status, creative socialization, creative self-realization, accommodation, social creativity, creative giftedness, creative adaptation, frustration, figurative and verbal creative thinking, theme originality, creative socialization components.

УДК 159.923/.928-053.5

І. С. ХОМІЧ

**ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Стаття присвячена дослідженню достовірних відмінностей у рівні розвитку показників ціннісного компоненту соціально-психологічної компетентності школярів у сфері нормовідповідності власної поведінки залежно від їхньої статі, віку, соціально-економічного

З М І С Т

Павелків Р.В. Рефлексія як психологічний механізм моральної саморегуляції поведінки особистості.....	5
Абрамюк О.О., Липецька А.С. Концептуальна структура феномену суб'єктивне благополуччя та особливості його вимірювання.....	10
Артемова О.І. Творчий потенціал та креативність педагога як запорука професіоналізму.....	17
Безлюдна В.І., Осьмак Л.П. Диспозиційна детермінація непродуктивної взаємодії між дітьми.....	22
Березюк Т. П. Модель формування професійної компетентності майбутніх менеджерів в умовах ВЗО.....	28
Білецька О. Д. Психологічні аспекти вікових криз особистості від народження до юнацтва.....	35
Дерев'янка Н. З. Соціально-психологічні особливості поведінки у підлітковому віці.....	41
Джеджера О. В. Розвиток емоційного інтелекту як шлях оптимізації емоційних переживань майбутніх психологів з приводу навчання.....	46
Збродська І. Г. Процесуальний підхід у дослідженні феномену емоційного вигорання.....	53
Іванюта О. В., Яницька О.Ю. Методика розвитку візуального мислення підлітків.....	59
Карпова А. В. Соціалізація підлітків в середовищі молодіжних субкультур.....	66
Коноплицька Ю. І., Ставицька О. Г. Особливості розвитку емоційного інтелекту у підлітковому віці.....	70
Корчакова Н.В., Ковбаса А.Р. Психологічні особливості функціонування феномену прокрастинації у студентської молоді.....	75
Кулакова Л.М., Кулаков Р.С. Психологічні прийоми формування моральних цінностей у молодших школярів в процесі позаурочної діяльності.....	80
Курилюк-Делчева Н.В., Гуцуляк Н.М. Суб'єктивне відчуття самотності осіб похилого віку.....	85
Литвиненко С. А. Феномен гри в сутнісно-буттєвому вимірі.....	90
Лісна М. В. Розвиток творчих здібностей арт-засобами в дошкільному віці.....	95
Михальчук Ю. О. Практична підготовка студентів до психологічної роботи з дітьми-інвалідами.....	99
Онісковець Б. І., Ставицька О. Г. Мотиваційні чинники перфекціонізму сучасної студентської молоді.....	104
Павелків В. Р. Діагностичний компонент дослідження особистісних деструкцій представників молодіжних субкультур.....	109
Панасюк В. М. Соціально-психологічні особливості інкорпорації підлітків у середовище деструктивних молодіжних субкультур.....	117
Работій М. В., Артемова О.І. Формування позитивної Я-концепції майбутніх практичних психологів.....	123
Савуляк В. О., Бакун К. О. Вікові особливості взаємозв'язку соціально-психологічної адаптації та розвитку соціального інтелекту (на матеріалі дослідження школярів).....	128
Співак Л. М. Особливості становлення самооцінки власного національного «Я» у студентської молоді.....	134
Ставицька О. Г., Бунечко Ю. В. Вплив рівня домагань на прагнення до самоактуалізації студентської молоді.....	140
Ставицька О. Г., Воробей І. І. Психологічні особливості впливу стресостійкості на учбову діяльність студентів.....	144
Ставицький О. О., Ставицький Д. О. Психосемантичні аспекти дослідження моральної свідомості.....	149

Степанюк І. М. Корекція дитячих страхів в дошкільних дитячих закладах методами арт-терапії.....	155
Сторож О. В. Вікові закономірності розвитку творчої соціалізації юнаків.....	160
Хомич І. С. Дослідження особливостей особистісних цінностей молодших школярів.....	165
Хупавцева Н.О., Речун Н.В. Проблема дослідження конфліктної поведінки в юнацькому віці (гендерний аспект).....	172
Чорноус Н. О. Роль і місце арт-терапії у формуванні комунікативних навичок дітей з особливими потребами.....	177
Широких А. О. Самопізнання як передумова ефективності життєвого проектування юнаків.....	183
Шпак Л. В. Особливості застосування ігрової терапії в роботі практичного психолога.....	188
Щерба Т. В. Адаптація дітей до школи з затримкою психічного розвитку.....	192
Яницька О.Ю., Іванюта О. В. Психолого-педагогічні особливості організації самостійної роботи студентів в умовах навчання за ECTS.....	197
Яцюк Н. О. Аналіз сучасних досліджень рефлексії.....	201
Відомості про авторів	211

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 11

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П-86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 11 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 214 с.

УДК 159.9+316.6

Підписано до друку 11.12.2018 р.
Формат 60х84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 24,88. Наклад 300. Зам. № 85.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».
м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97
e-mail:oberegi97@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.